

MİLLİ ŞAİRİMİZ MEHMET AKİF ERSOY'UN GERÇEKLEŞMEYEN PROJELERİ

Mahmut ÖZTÜRK*

ÖZET:

Mehmet Akif Ersoy, sözleri, davranışları ve faaliyetleriyle yakın tarihte üzerinde en çok konuşulan şahsiyetlerdendir. Altmış üç yıllık ömrüne pek çok başarı sığdırmıştır. Aslında bir baytar hekim olmasına rağmen, şairliği ile ön plana çıkmıştır. Devletin çeşitli kademelerinde görev yapmıştır. Bu görevlerin bir kısmı Teşkilat-ı Mahsusa tarafından tevdi edilen özel görevlerdir. Osmanlı Devletinin son zamanlarında ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarında basın yoluyla geniş kitleleri etkilemiştir. Arapça, Farsça ve Fransızca dillerindeki yetkinliği, bu alanlarda te'lif ve tercüme eserler verecek düzeydedir. Edebi yazılarında ve sosyal faaliyetlerinde her zaman vatanın bütünlüğünü, milli birlik ve beraberliği önde tutmuştur. Gelecekte yapmak istediği çalışmalar da bu türdendir.

Çalışkan bir karaktere sahip olan Mehmet Akif, müktesebatı ve ilgileri doğrultusunda daima bir şeyler yapmaya çalışmıştır. Bildiği dillerle tercüme yapmak istemiş, Türk Edebiyatına şiir, tiyatro ve araştırma türlerinden daha çok eser kazandırmak istemiştir. Kaynaklar onun Ankara'da toplanması planlanan İslam Kongresi için heyecanla çalıştığını belirtmektedir. Endülüs seyahati de ahir ömründe yapmak istedi işlerin başında gelmektedir. Ancak başta hastalığı olmak üzere, çeşitli engeller bu projelerinin gerçekleşmesine imkân tanımamıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif Ersoy, İslam Kongresi, Endülüs Seyahati, Kur'an Tercümesi, Piyesler.

National Poet Mehmet Akif Ersoy's, Unrealized Projects

ABSTRACT:

Mehmet Akif Ersoy is one of the most talked about characters in our recent history with his words, behaviours and activities. He has succeeded many things during his sixty-three-year life. Although he was a vet professionally, he has come to the fore with his poetry. He conducted successfully many tasks, some of which were private, at various levels of government offices. He has influenced the masses through the media in later years of the Ottoman Empire and in the founding years of the Republic of Turkey.

*Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, e-mail: kutludogumurfa2014@hotmail.com

He is so proficient in Arabic, Persian and French languages as to be able to do writing and translation in these languages. In his literary writings and social activities, his priority has always been the integrity of the country and national unity and cohesion. His planned future works were also of this type.

We learn from the works about his biography that he wanted to write more, to organize conventions for the unity of the Islamic Ummah, and toward the last period of his life, to make a trip to Andalusia. Unfortunately, mainly his illness and several other obstacles did not give him the opportunity to realize his desires.

Keywords: Mehmet Akif Ersoy, Unrealized Plans, Andalusia Travel, Poetry, Qur'an.

GİRİŞ

Bir milletin kültür ve medeniyet tarihinde yer alan şahsiyetlerin bir kısmı uzun süre geniş kitleleri etkilerken bir kısmı da zaman engelini aşmadan kendi dönemlerinde ve çevrelerinde tanınmakla yetinir. Birinci gruptakiler eserleri, fikirleriyle birlikte tarihe mal olmuş şahsiyetlerdir. Söylemleri ve davranışları uyumlu olmayan yazarların ise uzun soluklu bir etki yaratması elbette beklenemez. Bu bağlamda yakın tarihimizde üzerinde en çok konuşulan şahsiyetlerden birisinin de Mehmet Akif Ersoy olduğunu söylemek mümkündür. Dönemindeki diğer şair ve yazarlarla birlikte anıldığında Akif'in adı hemen öne çıkar. Bu özelliği sağlam inancı, tükenmeyen azmi ve ödün vermeyen dürüstlüğünden kaynaklanmaktadır.

Gerek Osmanlı devletinin son dönemlerinde gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde Akif'in sadece diliyle değil, eliyle de ıslaha çalıştığı, bilinmektedir. Onun cemiyet üyelikleri, seyahatleri, vaazları, şiir ve makalelerin esas gayesi; Ülkenin tekrar eski, parlak günlerine kavuşmasını sağlamak, hizmet üretemeyen atıl durumdaki kurumların ıslahını gerçekleştirmek, vatandaşların inanç ve uygulamada İslami hassasiyetlere sahip olmasını temin etmek ve tefrika yerine vahdeti te'sis etmektir.

Akif hayatı boyunca aklından ve gönlünden çıkaramadığı özlem, insanların asr-ı saadetteki safiyetiyle yaşamaları, en azından buna gayret etmeleridir. Bunun için de o dönemin iyice bilinmesine ihtiyaç vardır. Asrı Saadeti cahiliye dönemi ile karşılaştıran Akif, benzeri görülmemiş bir terakkiyi gözler önüne sermektedir. Seviyede en alçalarda gezen bir toplumun İslamiyet'le beraber nasıl zirvelere çıktığını şu dizelerle dile getirmektedir:

Akif'in üslubu, söz ve davranış bakımından kendine özgüdür. Sevmesi, darılması, gözyaşları, kimi zaman haykırması ve kalabalıklar içindeki yalnızlığı sıra dışıdır. Bu karaktere sahip birisiyle dost

olmak da dost kalmakta zor görünmektedir. Ancak onun davranışlarındaki dürüstlük ve samimiyettir ki Akif, arkadaşlarının yanında daima saygı duyulan, hatırı sayılan bir kişi olmuştur.

Onun biyografisini kaleme alan yakın arkadaşları gibi hakkında araştırma yapan diğer müellifler de Akif'in altmış üç yıllık ömrüne sığdırdığı hizmetleri detayları ile ele almışlardır. Akif, altmış üç yıla daha sonra *Safahat* adı altında toplanan yedi şiir kitabı, pek çok cemiyet üyeliği, milli bir görev heyecanı ile gerçekleştirdiği seyahatler, kurtuluş savaşının en güçlü seslerinden olan bir dergi (Sebilü'r-Reşad/Sırat-ı Müstakim), pek çok tercüme, üniversite hocalığı, ilerleyen yaşında ikmal ettiği Kur'an hafızlığı, İstiklal Marşı ve daha pek çok şey sığdırmıştır. Hakkındaki biyografik eserlerde bu kabilden malumat oldukça çoktur.

Bu makalede ise farklı bir yol takip ederek Akif'i yaptıklarıyla değil; istediği halde yapamadıklarıyla, diğer bir ifadeyle gerçekleşmeyen projeleriyle tanıma yolunu seçeceğiz.

Onu anlatan yakın dostlarının hatıralarından Akif'in her an yeni bir işle iştigal ettiği öğrenilmektedir. Bu işlerin bir kısmı gerçekleşmiş, bazıları yarım kalmış veya henüz plan aşamasındadır. Akif için tembellik; Allah'a sığınmayı gerektirecek kadar büyük bir hastalıklı neden bazı planları akim kalmıştır? Akif, alışkanlıklarından kolay vazgeçen bir kişi olmadığından bu düşüncelerini/planlarını değiştirdiğini söylemek sağlıklı olmayacaktır. O halde, istediği bazı şeyleri yapamamış olmasını zaman ve imkân bakımından ortaya çıkan engellere bağlamak daha makuldür. Daha hayatta iken kendisi de bunun pekâlâ farkındadır ve Hasbihâl şiirinde pek veciz bir şekilde dile getirmektedir.

Büyük bir şâirin düstûr-i hikmettir şu ihtârı;

Velev duymuş da olsan yolsuz olmaz şimdi tekrârı:

"Geçen geçmiştir artık; ân-ı müstakbelse mübhemdir;

Hayâtından nasîbin: Bir şu geçmek isteyen demdir. "

Evet, mâzîye ric'at eylemek bir kerre imkânsız;

Ümîdin sonra istikbâl için sağlam mı Pek cansız!

Bu günlük iş bugün lâzım yapılmak, yoksa ferdâya

Bırakmışsan... O ferdâlar olur peyveste ukbâya!

Benim on beş yıl evvelden kalan işler durur hâlâ;

Yarın bir başlayıp yapsam demiştim, bak demin hattâ!

Müsevvifler için dünyâda mahvolmak tabî'idir

Bu bir kânûn-i fitrattır- ki yok te'vilî: Kat'îdir.

Sakin ey nûr-i dîdem, geçmesin beyhûde eyyâmın;

Çalış hâlin müsâidken... Bilinmez çünkü encâmın.

Diyorlar: "Ömrü insânın yetişmez kesb-i irfâna..." "

Bu söz lâkin değildir her nazardan pek hakîmâne.¹

Şunu da hemen belirtelim ki Akif'in isteyip de yapamadıkları, hayatta iken yaptıklarının benzerleridir. Bunları tasnif ettiğimizde kategori olarak kaşımıza şunlar çıkmaktadır: Daha güzel ve farklı şeyler yazmak, Ankara'da büyük bir İslam kongresi toplamak, Endülü's seyahati ve son olarak âsûde bir hayat. Elimizdeki bilgileri bu başlıklar altında irdeleyeceğiz.

1. İsteddiği halde yazamadığı şiirler:

Milletin mukadderatı ile yakından ilgilenen Akif, yazma fikrini aklından çıkarmasa da çeşitli sebeplerden ötürü bazı düşündüklerini bir türlü kaleme dökememiştir. Ailevi durumu ve içinde bulunduğu şartlar bu sebeplerden bazılarıdır.

Akif'in yakın dostlarından Eşref Edip'in şu sözleri onun istediklerini niçin yazamadığını kısmen açıklamaktadır: "Üstadın ev hayatı o kadar müsterih değildi. Ailesi daimi surette rahatsız olduğu için ev işlerini layıkıyla görebilecek halde değildi. Bu sebeple üstad, nizam ve intizamıyla doğrudan doğruya alakadar olmak mecburiyetinde idi. Seyahatler, hicretler münasebetiyle çocuklarının tahsili de intizamını muhafaza etmemiştir. Ona da çok üzülüyordu. Bazen öyle diyordu: "Bu aile gaileleri beni çok yordu. Bu gailelerden azâde olsaydım daha güzel şeyler yazardım."²

İstediklerini yazamamasının sebeplerinden birisi de yeterince zaman bulamamasıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı kendisine bir Kur'an meali yazmasını teklif ettiğinde hem işin büyüklüğü hem de yazmayı tasarladığı diğer konuların aksamasından endişe ederek bu görevi üstlenmeme hususunda direnmişti. Buna rağmen meal yazma hususunda ona ısrar edenlere şöyle diyordu:

-Birkaç parça şiir yazacağım, ona mani olursunuz.

¹ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, "Hasbihâl", s. 175.

² Eşref Edip, *Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, Sebilürreşad Neşriyatı, İstanbul, 1962, s. 219.

Sonunda meal yazma görevini üstlenmiş ancak bazı sebeplerden dolayı yazmaya başladığı meali ne gönlünce tamamlayabilmiş, ne de istediklerini yazabilmiştir.³ Bunlara ilave edilebilecek diğer bir sebep de ileri yaşında bir türlü yakasını bırakmayan rahatsızlığıdır. Çok istediği halde eli bir türlü kaleme varmayan bu durum hakkında, Muallim Mahir'e [Mahir İz] yazdığı bir mektubun sonuna şu satırları eklemektedir. "Gülme komşuna gelir başına! Meşhur Yahya Kemal gibi felek bizi de kıt'acı etti. Dört yılda on iki mısra! Ne ise Allah betlerinden esirgesin!"⁴

İstanbul'a döndükten sonra verdiği bir röportajda: "Hasta olmadan evvel çok yazdım. "Gölgeler" diye bir kitap neşrettim. Fakat hastalık yakama yapıştı. Üç senedir bir şey yazamadım. Eğer hasta olmasaydım, bir iki mevzuum vardı. Onları yazacaktım. İnşallah iyi olursam burada ilk iş olarak bu mevzuları yazacağım."⁵ Çantay'a göre bu mevzular: "Bu milletin çocuklarına ilk tahsillerinden itibaren sade güzel şiirler yazmak, İstiklal Harbi destanını nazmetmek, Heccetü'l-veda'ı tasvir etmek"⁶ tir.

Safahat'ın ilk şiirinde, "Ne tasannu bilirim çünkü ne sanatkârim" diyen Akif'in dili başlangıçta daha ağıdalı olsa da seçtiği konulardan da anlaşılacağı üzere o toplumu daha fazla alakadar eden konuları nazmetmektedir. İlerleyen zamanlarda ise dili sadeleşmiştir. Ancak sanat itibarıyla daha mükemmel şiirler yazmak arzusundadır. Erişirgil'in tespitine göre "O verdiği eserlerde san'atı değil, yalnız cemiyeti düşünmüştü. Bundan sonra cemiyetle beraber sanatı da ihmal etmeyecekti."⁷

Yazmak istediği bazı şiirler ve konuları şöyle sıralayabiliriz:

a. Milli Tarihimizi Anlatan Bir Piyes

Akif'in *Safahat*'ında başta *Köse İmam* ve *Asım* olmak üzere olmak üzere sahnelenebilecek türde pek çok şiir bulunmaktadır. *Seyfi Baba*, *Küfe*, *Hasta*, *Mahalle Kahvesi* de bunlara eklenebilir. Bu şiirlerde yaşadığı çevrenin birçok problemini dile getirmiştir.

Konularını hayatın içinden seçtiği eserlerinde, şiirinin kahramanı ya babasından kalan küfeyi tekmeleyen çocuktur veya hastanede veremden kaburgaları sayılabilecek derecede fenalaşan bir delikanlıdır. Değerli bir vaizi Süleymaniye kürsüsünde konuşturduğu gibi, şiirlerinde kocasını meyhanede yakalayan, beddua dolu sitemlerini peş peşe sıralayan konuşkan bir

³ Hasan Basri Çantay, *Akifname*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1966, s.331.

⁴ Eşref Edip, *Mehmet Akif*, s. 385.

⁵ Hasan Basri Çantay, *Akifname*, s. 305.

⁶ Hasan Basri Çantay, *Akifname*, s. 34

⁷ Mehmet Emin Erişirgil, *Bir İslamcı Şairin Romanı Mehmet Akif*, Nobel Yayınları, Ankara, 2006, s. 330.

kadına da söz verebilir.⁸ Onun gördüklerini olduğu gibi nazmettiğini şu mısralarından anlamak mümkündür.

Hayır, hayâl ile yoktur benim alışverişim...

İnan ki: Her ne demişsem görüp de söylemişim.⁹

Fakat eserlerini en çok yırtan bir şair olarak o yazdığı bu manzumeleri yeterli görmemektedir. O birilerinin edebiyatımıza bir şaheser kazandıracak, kitleleri derinden etkileyecek bir piyes yazmasını beklemiş, istediği, gerçekleşmeyince kendisi bu eserin planını hazırlamaya başlamıştır.

Realist bir şair olan Akif, yaşadığı zamanın milli ıstıraplarından başını alıp dilediği sanat türüne kendini verememiştir. Damadı Ömer Rıza Doğrul'a ait şu sözler bu değerlendirmeyi desteklemektedir: "Üstad İslam-Türk tarihinden alınmış bir vakanın ilhamıyla bir piyes yazmak istiyordu. Vaka ehl-i salip harpleri devrinden alınacak, Eyyuboğlu Selahaddin'in kahramanlıkları anlatılacaktı." Ne yazık ki bu piyes yazılamamıştır.¹⁰

Selahaddin-i Eyyubi'yi anlatacağı bu eseri yazamamış ancak Çanakkale Zaferi'ni anlattığı mısralarda Selahaddin'i yücelten mısralar yazmaktan geri durmamıştır.

Sen ki son ehl-i salibin kırarak savletini

Şarkın en sevgili sultanı Selahaddin'i

Kılıç aslan gibi iclaline ettin hayran¹¹

İslam memleketlerini birbirinde ayırmadığı anlaşılan şu dizelerinde de Selahaddin-i Eyyubi'yi Osmanlı Devleti'nin en kudretli sultanlarından Fatih'le beraber zikretmektedir:

Hayâlimden geçerken şimdi, fikrim herc ü merc oldu

Salâhaddîn-i Eyyûbî'lerin, Fatih'lerin yurdu.¹²

Bu beyitten Akif'in Anadolu'yu diğer İslam coğrafyasından farklı görmediği anlaşılmaktadır. Akif, İslam Medeniyeti'ne bir bütün olarak sahip çıkmaktadır. Balkanlar Osmanlı Devleti'nin elinden çıkarken gözyaşlarını tutamayan Akif, Afrika ve Asya'daki topraklarımızı

⁸ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, "Meyhane" s. 88-92.

⁹ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, "İki Arkadaş Fatih Yolunda", s. 246.

¹⁰ Eşref Edip, *Mehmet Akif*, 256; Kabaklı, Ahmet, *Mehmet Akif*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, ty, s. 126.

¹¹ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, "Asım", s. 415.

¹² Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, "Bülbül", s. 453.

kaybettiğimizde de aynı hüznü terennüm etmiştir. Meşhur Bülbül şiiri de İstiklal Harbi'nde Yunanlıların Bursa'yı işgal etmeleri üzerine yazılmıştır.

b. Veda Haccı'nı ve Hutbesini Şiirleştirmek

Süleyman Nazif'in ifadesiyle "Nefsini bildiğinden beri Şeyday-ı Muhammed" olan Akif'in¹³ klasik manada bir natı elimizde bulunmamaktadır. Onun "Bir Gece" adlı şiiri Hz. Peygamber sevgisini çok güzel bir şekilde işlemiş olsa da *Safahat*'taki diğer şiirleriyle mukayese edildiğinde bu şiirin oldukça kısa kaldığı gözlenmektedir.

Akif'in Mevlid kandillerini ihya ettiği, o gecenin bereketinden feyz aldığı, bu gecelerin ona çok kısa geldiğini yine onun mısralarından öğreniyoruz.

Zulmette kalan zemîni- Şark'a

Saçtın yine semâ semâ nûr;

Bir feyz-i azîm var ki sende

Hayran ona bir sabâh-ı mahmur!

Ey Leyl devâm edip gideydin;

*Ferdâyı da nura kalbetseyrin*¹⁴

20 Şubat 1913 tarihinde idrak edilen bir Mevlid Gecesi'nde de Akif kendini tutamamış, Hz. Peygambere derdini anlatmak istercesine şu mısraları kaleme almıştır.

Yıllar geçiyor ki, yâ Muhammed,

Aylar bize hep muharrem oldu!

Akşam ne güneşli bir geceydi...

Eyvah, o da leyl-i mâtem oldu!.

Âlem bugün üç yüz elli milyon

Mazlûma yaman bir âlem oldu!

Çiğnendi harîm-i pâki Şer'in;

¹³ Süleyman Nazif, *Mehmet Akif*, Şairin Zatı ve Asarı Hakkında Bazı Malumat ve Tetkikat, İstanbul, 1924, s. 38.

¹⁴ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat* "Leyle-İ Mevlidi'n-Nebî Aleyhisselam", s. 557.

Nâmûsa yabancı mahrem oldu!

Beyninde öten çanın sesinden

Binlerce minâre ebkem oldu.

Allah için, ey Nebiyy-i ma'sûm,

İslâm'ı bırakma böyle bîkes,

İslâm'ı bırakma böyle mazlûm.¹⁵

Edirne Selimiye Camii'nde ezan okuyan Bursalı Hafız Emin Efendi'nin mevlitlerde okuması için Akif'in kaside türünde bazı şiirler yazdığı bilinmektedir. Ancak makta beyitlerinde ismini bile zikretmediği bu şiirleri muhafaza etmediği gibi bilahare imha etmiştir.¹⁶ Anlaşılan odur ki yüz kûsur şiirinde on bir bin mısra kaleme alan Akif'in na't türünden eser vermemesinin özel bir nedeni bulunmaktadır: O da Akif'in; Hz. Peygamber gibi üstün ahlak sahibi bir şahsiyetin layığıyla anlatılamayacağına olan inancıdır.

Böyle düşünmesine rağmen Hz. Peygamber'e şiir yazma arzunu büsbütün terk ettiği de söylenemez. O Hz. Peygamber'i layığıyla anlatabilme arzusunu daima canlı tutmuştur. Yazmak istediği bu türden şiirlerden birisi de Veda Hacci'dir.

Mahir İz'in anlattığına göre Veda Hacci'ni yazma fikri bir dost meclisinde ortaya çıkmıştır. Veda Hutbe'sinin muhteşemliğinden ve insanlığa kazandırdığı evrensel ilkelerden söz ettikten sonra Edremitli Tahir Harimi Balcıoğlu (ö. 1952), Akif'e şöyle der: "Aziz Üstad, bu ilahi levhayı senden başka tasvire kim muktedir olur?" Akif bu teklif karşısında şaşırır ve çok heyecanlanır. O andaki duygularını Tahir Harimi şöyle aktarmaktadır: "Mehmet Akif'in vahye mazhar olmuş gibi gözleri aktarıldı, vücudu ürperdi. Sanki bütün ruhu 1300 bu kadar sene evvel cereyan eden tarihin bu büyük gününde Hz. Peygamber'i dinleyen yüz bin insanın arasında o da bulunuyormuş gibi heyecanını zapt edemedi. Hepimizin gözleri yaşardı. İşte, Haccetü'l-Veda'â ait bu ilk recam senelerce onun gönlünde metfun kaldı. Akıbet ebedi vedayla hasretini bize saldı."¹⁷

Öyle ki Ankara'nın o hareketli günlerinde bile aklından çıkaramadığı konulardan birisi bu şiiri yazmaktır. Bilindiği üzere mühim gördüğü vakaları hazmetmek, Akif'in eski âdeti idi. Mahir İz konuya dair şunları söylemektedir: "Bir gün Fatih'teki yanan evimizden nasılsa kurtulan ve

¹⁵ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, "Pek Hazin Bir Mevlid Gecesi" s. 239.

¹⁶ Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Akif*, s. 182.

¹⁷ Hasan Basri Çantay, *Akifname*, s. 272.

Medine'de -Kadı iken- babamın Haydarâbâd'dan getirttiği Kenzül-Ümmal isimli hadis kitaplarını istedi. Oradan Haccetü'l-Veda'ı tetkike başladı Peygamberimizin son hutbesini nazmetmek istiyordu. Galiba kismet olmadı."¹⁸

Haccetü'l-Veda' şiiirinin planını hazırladığını bir arkadaşının Eşref Edip'e anlattığı bir hatıradan öğreniyoruz: "Bu eseri ne kadar çok seneler hayalinde yaşatmıştı. Bu eser için ne çiçekler toplamıştı. Bu eserin en küçük teferruatına kadar planı hazırlanmıştır. Ama yazmadan önce yapmak istediği bir şey vardır. Bu hadisenin cereyan ettiği sahaları gidip dolaşmak... Mekke'ye Medine'ye gitmek... Hira Dağı'na çıkmak... Hz. Peygamber'in sığındığı gara [mağaraya] girmek... Orada birkaç gün kalmak... Onun gecesini görmek, o topraklara, o tavanlara temas etmek... Öpmek ve koklamak... Şiirin ilhamını orada almak ve sonra oturup bu eseri yazmak..."¹⁹ Bu üstadın son eseri olacaktır.²⁰

Naci Sadullah'ın (ö.1975) Akif hakkındaki hatıratından, Akif'in Haccetü'l-Veda'ı yazabilmek için Hicaz, Medine'ye ve Mekke'ye kadar gittiğini oradan notlar topladığını, bu notlarının birkaç deftere baliğ olduğu anlaşılmaktadır.²¹

Bu gün ne *Safahat*'ta ne de *Safahat* dışında kalan şiirlerinde böyle bir esere tesadüf edilmektedir.

c. İkinci Asım Kitabını Yazmak

Safahat'ın altıncı kitabı olan Asım, hacimce ilk *Safahat*'tan sonra en geniş ve manzum diyaloglarının en uzunudur. Kitabın tamamına yakın bölümü Hocaşâde (Âkif) ile Köse İmam arasında geçer. Şiir içinde (Köse İmam'ın hayalî oğlu) Âsım'ın ve (Âkif'in gerçek oğlu) Emin'in konuşmaları da bulunur. Yer yer dinî-lirik ve millî heyecan gösteren parçaların bulunduğu bu diyaloglar öncelikle Köse İmam'ın şahit olduğu ve müdahil olmaya çalıştığı sosyal olaylarla ilgilidir. Köse İmam'a göre aile kurumu çökmektedir. Köylünün sağlığı gibi ahlâkı da bozulmuş, geçimi ise bitmiş tükenmiştir. Millet basiretsiz ve kötü idarecilere körü körüne uymaktadır. Birbirini anlamayan eski nesil-yeni nesil, halk-aydınlar, mektep-medrese ikiliği memleketi gittikçe derinleşen bir çatışmaya sürüklemektedir. Onun bu umutsuzluğuna karşılık Hocaşade (Akif) ümitlidir. Doğu yahut İslâm dünyası bu uyuşukluktan kurtulacaktır. Âsım, bu ümidin en güzel örneğidir. Âsım'ın nesli her türlü imkânsızlık ve kötü şartlar içinde mücadele vermiştir. Bunun son örneği Çanakkale Savaşları'dır. Burada Âkif'in Çanakkale şehitleri için yazdığı uzun lirik parça Hocaşâde'nin ağzından söylenir. Kitap, savaştan kurtulmuş bir

¹⁸ Ahmet Kabaklı, *Mehmet Akif*, s. 67.

¹⁹ Eşref Edip, *Mehmet Akif*, s. 255.

²⁰ Eşref Edip, *Mehmet Akif*, s. 256.

²¹ Hasan Basri Çantay, *Akifname*, s. 335.

vatanda İslâm'ın ve Türklüğün geleceği için Batı'nın ilmini, tekniğini kazanmak üzere Âsım'ın Avrupa'ya gönderilmesiyle sona erer.²²

Akif, Asım kitabını kaleme almadan önce planını yapmış ve arkadaşlarıyla paylaşmıştır. Parçalar halinde yazdıkça arkadaşları hangi kısmın tamamlandığını anlayabilmekteydiler.²³ Akif, bundan sonra ikinci bir asım kitabını yazmayı da planlamıştır. İlk Asım kitabında Boşnak Ali Şevki hocayı konuşturan Akif,²⁴ ikinci Asım kitabında Ahmet Naim'i, Hüseyin Kazım'ı ve Süleyman Nazif'i kendi dilleri ile konuşturacaktır.²⁵ Eserde bu arkadaşlarının kendi felsefelerini anlatmalarına müsaade edecektir.²⁶

İkinci Asım kitabı bir anlamda İstiklal Harbi'nin destanıdır. Bu destanın konusu şöyledir: Akif, Asım kitabında Köse İmam'ın (hayali) oğlu Asım'ı ilim tahsil etsin diye Berlin'e göndermişti. Memleketin istila altına girdiği haberini alınca Asım ve arkadaşları derhal Ankara'ya koşacaklar, bu defa var güçleri ile Kurtuluş Savaşı için mücadele edip namuslarını kurtaracaklar.²⁷ Arkadaşlarından Mehmet Beyin anlattıklarına göre, Akif, İstanbul'a döner dönmez, bunu yazmaya başlayacaktı. "Planı çok mükemmel, çok yüksek... Asım Avrupa'dan dönüyor. İstiklal Harbine iştirak ediyor. Asımın bu muharebedeki yararlılıkları... İstiklal Harbi'nin büyüklüğü... Harbin bütün *Safahat*... Millettin gösterdiği fedakârlık, kahramanlık... Tehlikeli zamanlar, acı tatlı zafer... Bütün bunları tasvir ediyor. İnönü Sakarya muharebeleri... Nihayet büyük zafer... (...) Asım yükseliyor, bütün şark milletlerine örnek oluyor. Matemli, felaketli sahifeler kapanıyor, şanlı bir refah, sadet devri başlıyor... İşte Asım'ın ikinci kitabının planı! Çok yazık ki, üstadın sıhhati bu eseri yazmağa müsait olmadı."²⁸

Akın Karaoğuz'un belirttiğine göre Akif, Sakarya Zaferi'nden sonra o kadar büyük bir sevinç heyecanı içine girmişti ki büyük zaferi terennüm eden bir şiir yazmaya başlamıştı. Bunun adı Sakarya Kahramanları'na olacaktı. O anda iki mısraını yazmış, ama tamamlamadığı için (âdeti olduğu üzere) arkadaşlarına göstermemişti.²⁹

Pek çok arkadaşının haberdar olduğu anlaşılan bu şiiri tamamlayamamış olmasında Birinci Meclisin Akif'i adeta coşturan havasının belirgin derecede değişmiş olmasının etkisi de olabilir kanaatindeyiz.

²² M. Orhan Okay, "Safahat" maddesi, *DİA*, XXXV, İstanbul, 2008, s. 442-444.

²³ Hasan Basri Çantay, *Akifname*, s. 58.

²⁴ Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Akif*, s. 49, 53.

²⁵ Mehmet Emin Erişirgil, *Bir İslamcı Şiirin Romanı Mehmet Akif*, s. 192.

²⁶ Eşref Edip Fergan, *Mehmet Akif*, s. 347.

²⁷ Mehmet Emin Erişirgil, *Bir İslamcı Şiirin Romanı Mehmet Akif*, s. 330.

²⁸ Eşref Edip Fergan, *Mehmet Akif*, s. 254.

²⁹ Hasan Basri Çantay, *Akifname*, s. 258.

2. Yazmak İsteddiği Kitaplar ve Tercümelemler

Müellifler eserleri ile konuşurlar. Onlar hakkında söz söyleyenler de tabii olarak bu eserler üzerinden bir değerlendirme yapacaklardır. Müelliflerin ortaya koyduğu ürünlerden düşünce yapılarını, ruh dünyalarını, ilgilerini ve kültürel alt yapılarını öğrenmek mümkündür. İsteyip de yapamadıklarından ise onların ilgilerini ve nerede durmak istediğini öğrenebiliriz. Müelliflerin gerçekleştiremeyen projelerinin de en az hayat geçirilenler kadar önemli olduğu kanaatindeyiz. Makalenin konusu olan Akif'in kaleme almak istediği eserler ve tercümelemler hakkında şunları söyleyebiliriz:

a. Türkçe Lügat

Akif'in kültürel müktesebatında dile hâkimiyet önemli bir yer tutmaktadır. Ortaya koyduğu eserler bunun en belirgin göstergesidir. Hem yazılacak mevzular hem de üslup bakımından kendisini daima yenilemeye çalışmıştır. Bu bağlamda *Safahat*'ın ilk kitabındaki dil yapısının, son kitaba doğru giderek sadeleştiğini söylemek mümkündür.

Erişirgil, Akif'in *Sırat-ı Müstakim*'e yön veren bu hassasiyetini takdirle karşılar: "*Sırat-ı Müstakim* mecmuasının ileri taraflarından biri de Türk dili geleceği hakkındaki kanaati idi. Ve yalnızca Akif'ten geliyordu. Daha ilk nüshalardan itibaren sade Türkçeyi, fakat Çağatayca'ya kaçmayan Türkçeyi "Yazdıklarımızı okuryazar halk da anlamalıdır." diyerek." hala makale yazmaya devam eden eski Servet-i Fünunculara, hatta Fecr-i Aticilere karşı savunuyordu.³⁰

Akif'in ilhamını arştan aldığına inanan Süleyman Nazif³¹ onun aruzu kullanması hakkında şunları söyler: "Demir Hz. Davud'un elinde balmumu gibi yumuşar. O şanlı nebi, demire istediği şekli vermiş, derlerdi. Akif'in şiirlerini gördükten sonra mu'cize-i Davud'un ma'nasını vuzuh ile anladım. Davud'un elinde demir ne idiyse, *Safahat* şairinin elinde kelime ve aruz da odur."³² Akif'in kelime dağarcığı hakkında Kabaklı'nın görüşleri ise şöyledir: "Şiirlerinin bir sözlüğü yapılırsa en çok sayıda kelime kullanan şairimizin Akif olduğu anlaşılacaktır."³³

Türkçeye bu denli hâkim olan Akif beraber kitap okudukları, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne olan üyeliklerinden birlikte ayrıldıkları, arkadaşı Ahmet Naim (ö.1934) ile beraber sahici bir Türkçe lügati yapmaya karar verdiler. Arapça kamustan Mütercim Asım'ın Türkçe kelimelerini seçerek bunu yapmayı planlamış, çalışmayı başlatmış ancak tamamlayamamışlardır.³⁴

³⁰ Mehmet Emin Erişirgil, *Bir İslamcı Şiirin Romanı Mehmet Akif*, s. 99.

³¹ Hasan Basri Çantay, *Akifname*, .s.322.

³² Kabaklı, *Mehmet Akif*, s. 123.

³³ Kabaklı, *Mehmet Akif*, s. 126.

³⁴ Mithat Cemal Kuntay, *Mehmet Akif*, s. 115.

b. Daha çok kitap tercüme etmek

Akif, Arapça, Farsça ve Fransızcaya iyi derecede vakıftır. Arapça ve Farsçada temel bilgilerini babasından aldıktan sonra, kendi ifadesi ile yıllarca "geceyi gündüzüne katarak" bu dilleri geliştirmiştir. Fransızca'yı ise kendi imkânları ile öğrenmiş ve ilerlemiştir.³⁵ Bu üç dilin her birinden sadece kitap okumakla kalmamış, tercüme de yapmıştır.

Akif, Fransızca bir romanı rahatlıkla okuyabildiği gibi,³⁶ Fransızca ilmi bir makaleyi, tek okuyuşta -cümleyi bir daha başa alıp toparlamaya gerek kalmayacak şekilde- dikte ettirerek tercüme edebilmektedir.³⁷

Tercüme edilecek eser, Sait Halim Paşa'nın *İslamlaşmak* eseri ise artık Akif için bu zevkten öte, büyük bir saadettir. Paşanın diğer eserleri başkaları tarafından Türkçeye tercüme edilmişti. Üstad onları da yeniden ve büyük bir itina ile Türkçeye tercüme etmek istiyordu. Fakat vakti olmadı.³⁸

Türkçeye kazandırmak istediği diğer bir eserin de manzum *Gülistan* olduğunu İbrahim Alaeddin Bey'den öğreniyoruz:

"Ankara'da bir gün şark edebiyatından konuşuyorduk. Birden bire hatırıma geldi.

–Üstad, dedim, sizin şu *Gülistan*'ı nazmen tercüme etseniz ne güzel olur!

Gülümsedi:

–Acaba, yapabilir miyim?

–Ne demek? Pek güzel yapacağınıza şüphe yok.

–Evet evet, fena bir şey olmaz.

Sa'di'yi çok seven Akif vakit bulup da yapsaydı hakikaten çok güzel bir şey olacaktı."³⁹

Tercüme edemediği bu klasik eserin müellifini anlattığı "Sadî" adlı bir şiir kaleme almış,⁴⁰ bazı şiirlerini şerh kabilinden tercüme etmiştir:

"*Kıymetli ömür yazın ne yiyeyim, kışın ne giyeyim derken bitti.*" (Sadî)

³⁵ Mehmet Emin Erişirgil, *Bir İslamcı Şiirin Romanı Mehmet Akif*, s. 34-35.

³⁶ Mehmet Emin Erişirgil, *Bir İslamcı Şiirin Romanı Mehmet Akif*, s. 76.

³⁷ Ahmet Kabalı, *Mehmet Akif*, s. 67-68.

³⁸ Eşref Edip Fergan, *Mehmet Akif*, s. 126.

³⁹ Eşref Edip Fergan, *Mehmet Akif*, s. 386.

⁴⁰ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, "Sa'di" şiiri, s. 512.

Doksan senelik ömre, İlâhî, bu mu gayet?

Bilmem ki ne âlem bu cedel-gâh-ı maîşet!

Korkunç oluyor böyle hakikatleri, gerçek,

Sa'ûdî gibi bir asr-ı faziletten işitmek.

Sa'ûdî o kadar felsefesiyle, hüneriyle,

Fikrindeki hürriyet-i fevka'l-beşeriyle

Esbâb-ı maîşet denilen kayda girerse,

Yâd etmesin âzâdeliğin nâmını kimse.

İnsan ki çıkar perde-i mektûm-i ademden,

Tâ sahne-i hestîde zuhûr ettiği demden,

İkmâle kadar fâcia-i devr-i hayâtı,

Atlatmaya mahkûm ne mühlik akabâtı!

Zannetme ölüm şahsına bir kerre muhâcim...

Bin kerre olur günde o düşmenle müzâhim.⁴¹

c. Çok Güzel Bir Baskı Tekniğiyle Açıklamalı Bir Kur'an Tercümesi Tabettirmek

Akif'in Kur'an-ı Kerim Meali serüveni yıllarca araştırmacılarının ilgisini çekmiştir. Mealin tamamlanıp tamamlanmadığı, Akif'in vasiyetine dayalı olarak yakılıp yakılmadığı, öncesinde bir kopyasının alınıp alınmadığı gibi hususlar uzun bir süre bu konuda araştırma yapanları meşgul etmiştir.⁴² Biz Akif cephesinden konuya bakarak basımı gerçekleştirilemeyen bu mealin Akif açısından ne ifade ettiği üzerinde duracağız.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim meali için kendisine görev tevdi ettiğinde önce imtina etmiştir. Onun meal yazmaması halinde Muhammed Hamdi Yazır'ın da tefsir yazmayacağı

⁴¹ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, "Geçinme Belası" s. 86.

⁴² Bu çalışmalardan birisi Düccane Cündioğlu'nun *Bir Kur'an Şairi* adlı kapsamlı çalışmasıdır. Yayımlandığı andan itibaren araştırmacıların ilgilendiği çalışmalardan diğeri de ilk baskısını 2012 yılında yapan Sayın Recep Şentürk ve Asım Cüneyd Köksal'ın birlikte imza attıkları *Kur'an Meali*'dir. Geniş bilgi için bakınız: Düccane Cündioğlu, *Bir Kur'an şairi*, Kapı yayınları, İstanbul, 2010; Mehmet Akif Ersoy, *Kur'an Meali* (Hazırlayanlar: Recep Şentürk-Asım Cüneyd Köksal), Mahya yayınları, İstanbul, 2012.

kendisine söylenince görevi kabul etmiştir.⁴³ Ancak cümle kurulumunda ve sözcük seçimindeki titizliği bu süreyi beklenenden fazla uzatmıştır. Çalışmayı temize çekerken bir kelimeye verdiği yeni bir manayı o kelimenin geçtiği bütün ayetlerde tekrar gözden geçirmektedir. Eşref Edip'in belirttiğine göre Akif, meali temize çekilmiş halde gördükten sonra bile üzerinde çalışmaya devam etmiştir.⁴⁴ Böylesine titiz bir çalışma, elbette Akif'in Kur'an'a verdiği ehemmiyetten kaynaklansa gerektir. Meali bir an önce yayımlamak isteyen Diyanet'in ısrarla meali istemesi üzerine mukaveleyi feshetmiş, almış olduğu avansı da iade etmiştir.

Resmi olarak meali tab' ettirmek projesi bu şekilde son bulsa da Akif'in hem ifade biçimi hem de basım tekniği ile muhteşem güzellikte bir meal bastırma arzusu devam etmiştir. Tedavi için Türkiye'ye geldiğinde yıllarını vererek hazırladığı Kur'an tercümesini bir yakınına vermiş, "Ben sağ olur da gelirim, noksanlarımı ikmal eder, ondan sonra basarız. Şayet ölür de gelmezsem bunu yakarsın." demişti. "Nasip olsa idi eksiklerini tamamladıktan sonra, bir tarafa Kur'an'ın asıl metnini, bir tarafa da tercümesini, altına da şerh ve tefsirini yazmak, sonra gayet nefis bir şekilde ipek kâğıda bastırmak. Hatta bu baskının çok nefis olması için Londra'da tab' ettirmek arzusuydu.⁴⁵ Akif o günün imkânlarıyla bu arzusunu da gerçekleştirilmeden vefat etmiştir.

3. Anadolu'da İslam Kongresi toplamak

Akif Müslümanların selametinin birlik ve beraberlikte olduğuna inanıyordu. Hem tek tek Müslüman memleketlerin kendi içindeki birlikleri hem de Müslüman milletlerin birbirleri ile olan irtibatları Akif için çok önemliydi. O aynı zamanda gayr-ı Müslimlerin Müslümanların birlikteliğine asla izin vermeyeceğinin de farkındaydı.

Vaktiyle Mısır'ı idare eden bir ecnebi yöneticiden bu kadar az sayıda kişi ile Mısır'ı nasıl idare ettiklerini sorar:

-Günün birinde mesela Osmanlı Hükümeti kırk elli bin kişilik bir ordu hazırlarak Mısır'a sevk edecek olsa siz ne yaparsınız?

İlgili kişi şöyle cevap verir:

-Hiçbir şey yapmayız. Müdafaa imkânı olmadığı için Mısır'larını kendilerine teslim eder çıkarız. Yalnız şurasını iyi biliniz ki biz hiçbir zaman Osmanlıların Mısır'a kırk bin kişi değil, kırk kişi

⁴³ Mehmet Emin Erişirgil, *Bir İslamcı Şiirin Romanı Mehmet Akif*, s. 335.

⁴⁴ Eşref Edip Fergan, *Mehmet Akif*, s. 196.

⁴⁵ Ahmet Kabaklı, *Mehmet Akif*, s. 48.

sevk edebilecek derecede yakalarını, paçalarını toplamalarına meydan bırakmayız. Memleketlerinde bitmez tükenmez meseleler çıkarırız. Onlar birbirleriyle uğraşmaktan göz alamazlar ki bir kere olsun Mısır'a dönüp bakmağa vakit bulabilsinler.⁴⁶

Akif de bunu bildiği için gerek kürsülerde vaaz ederken gerek şiirlerinde milli birlik ve beraberliği daima dillendirmiş, mücadelesinin temelini oturtmuştur.⁴⁷ Şu mısralar Akif'in İslam birliğine ne kadar önem verdiğini açıkça göstermektedir.

*Hani milliyetin İslam idi? Kavmiyyet ne?
Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyetine!
Arnavutluk ne demek? Var mı şeriatı yeri?
Küfr olur, başka değil kavmini sürmek ileri.
Arab'ın Türk'e, Laz'ın Çerkez'e yahud Kürd'e,
Acem'in Çin'liye rüçhanı mı varmış, nerde?
Müslümanlıkta anasır mı olurmuş? Ne gezer?
Fikri kavmiyyeti tel'in ediyor peygamber.
En büyük düşmanıdır rûh-u Nebî tefrikanın,
Adı batsın onu İslam'a sokan kaltabanın.⁴⁸*

1920 senesinde Hüseyin Ragıp Bey *Hâkimiyeti Milliye*'de yayınladığı bir makalede Anadolu'da bir İslam Kongresi toplamak fikrini dile getirmişti. Eşref Edip de *Sebilürreşad*'da bu konuda birkaç yazı yazmıştı. Eşref Edip Bey'in Hüseyin Ragıp beyle yaptığı görüşme sonunda aralarında Akif'in de bulunduğu çekirdek bir kadronun çalışmaları başlatmasına karar verilir. Akif bu fikri çok beğenir ve hemen çalışmalara başlarlar. Büro oluşturulur, birkaç toplantı yapılır ama Eskişehir'e ric'at meselesi gündeme gelince ve Yunanlılar Sakarya'ya dayanınca bu teşebbüs öylece akim kalır.⁴⁹

Akif'in sözlerinin duygusallıktan ziyade akla dayandığı malumdur. Fakat Ankara'daki ilk zamanlarda Akif'in ayakları yerden kesilmiş gibidir. En ufak bir benzerlikten bile yola çıkarak Asr-ı Saadet esintilerini hissetmek istiyordu. Ankara'daki herhangi bir lokantaya veya muhallebiciye girildiğinde orada halkla beraber milletvekillerinin ve bakanların da oturuyor

⁴⁶ Mehmet Emin Erişirgil, *Bir İslamcı Şiirin Romanı Mehmet Akif*, s. 300.

⁴⁷ Mehmet Akif'in Tevhid ve vahdet tasavvuru için bakınız: Öztürk, Mahmut, "Mehmed Akif Ersoy'da Tevhid Vahdet Tasavvuru", *Hz. Peygamber Tevhid ve Vahdet Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*, Ankara 2016, s. 177-194.

⁴⁸ Şiirin tamamı için bakınız: Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, s. 223-226.

⁴⁹ Eşref Edip Fergan, *Mehmet Akif*, s.182.

olmasından çok mesut oluyordu. Ona göre bu devlet millet kaynaşmasının ve eşitliğin bir göstergesiydi.⁵⁰

Her fırsatta olduğu gibi "Süleymaniye Kürsüsünde" şiirinde da ayrılığın felaket, tevhidin saadet getireceğini bir kez daha tekrar ermiştir. Ona göre kavmiyetçilik fikri, birbirinden farklı pek çok akvami bir arada tutan İslam medeniyetini temelinden sarsacak bir zelzeledir. Bunu bir an olsun akıldan çıkarmanın bedeli sonsuza kadar yok oluşturmaz.

Müslümanlık sizi gâyet sıkı, gâyet sağlam,

Bağlamak lâzım iken, anlamadım, anlıyamam,

Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?

Fikr-i kavmiyyeti Şeytan mı sokan zihninize

Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı,

Aynı milliyyetin altında tutan İslâm 'ı,

Temelinden yıkacak zelzele kavmiyyetir.

Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir.

Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez...

Son siyâsetse bu, hiç böyle siyâset yürümez.

Sizi bir âile efrâdı yaratmış Yaradan;

Kaldırın ayrılık esbâbını artık aradan.

Ecdadımız bu tehlikenin farkında olarak önceden uyarmış ancak kimsenin dinlediği yok. Böyle olunca düşmanlar İslam memleketlerini birer birer işgal etmeye muvaffak olmuşlardır. Akif'e göre asıl tehlike düşmanın topu tüfeği değil, Müslümanların arasına giren tefrikadır.

Siz bu da 'vâda iken yoksa, iyâzen-billâh,

Ecnebîler olarak sâhibi mülkün nâgâh.

Diye dursun atalar: "Kal 'a, içinden alınır. "

Yok ki hiçbir işiten... Millet-i merhûme sağır!

⁵⁰ Mehmet Emin Erişirgil, *Bir İslamcı Şiirin Romanı Mehmet Akif*, s. 308.

Bir değil mahvedilen devlet-i İslâmiyye...

Girdiler aynı siyâsetle bütün makbereye.

Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;

Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez.

Bırakın eski hükûmetleri meydandakiler

Yetişir, şöyle bakıp ibret alan varsa eğer.

İşte Fas, işte Tunus, işte Cezayir, gitti!

İşte İrân 'ı da taksîm ediyorlar şimdi.

Bu da gâyetle tabî i, koşanıdır meydan;

Yaşamak hakkını kuvvetliye vermiş Yaradan.

Müslüman, fırka belâsıyla zebun bir kavmi,

Medenî Avrupa üç lokma edip yutmaz mı?

Ey cemâat, yeter Allâh için olsun, uyanın...

*Sesi pek müdhîş öter sonra kulaklarda çanın!*⁵¹

Bu mısralar, Akif'in İslam kongresini neden ve nasıl hararetle beklediğini göstermeye kâfidir. O bu kongre ile haykırdığı bu sesine bir makes bulduğunu düşünüp çok sevinmiştir. Ancak sonuç yankılanan sesinden ibaret olmuştur.

4. Endülüs Seyahati

Seyahatler Akif'in hayatında önemli bir yer işgal eder. Bir çocukken ailesiyle birlikte yazlığa gitmek şeklinde başlayan seyahatleri⁵² daha sonra resmi görevler dolayısıyla devam etmiştir. Gezileri ya görevli bulunduğu dairenin resmi işlerini takip etmek üzere baytarlık kimliği ile ya da milli istihbarat teşkilatının ona güvenerek verdiği özel görevler dolayısıyla olmuştur. Berlin ve Arabistan gezileri bu kabildendir. Mısır seyahati ise derin bir hayal kırıklığının tamir edilemez boyutlara ulaşmaması için, tercih ettiği on yıllık uzun bir uzlettir.

⁵¹ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, "Süleymaniye Kürsüsünde" s. 204-205.

⁵² Hasan Basri Çantay, *Akifname*, s. 16

Seyahatlerinin en güzel neticesi bu vesilelerle yazdığı şiirlerdir. *el-Uksur'da* başlıklı manzumesi Mısır ve Medine seyahatinin, *Berlin Hatıraları* Berlin seyahatinin, *Necid Çöllerinden Medine'ye* de Arabistan seyahatinin meyveleridir.⁵³

Resmi bir görev olmaksızın seyahat etmek istediği yer Endülüs'tür. Yıllar önce yayınlanmış olan Süleymaniye Kürsüsünde konuştuğu Abdürreşid İbrahim'in ağzından Endülüs'ün hazin kaderine ilişkin şu mısraları nazmetmiştir:

*Endülüs tâcı elinden alınan bahtı kara,
Savuşurken, o güzel mülkü verip ağyâra,
Tırmanır bir kayanın sırtına, etrafa bakar,
Bırakıp çıktığı cennet gibi zümrüt ovalar.
Başlar ağlatmaya bîçareyi hüngür hüngür!
Karşıdan vâlide sultan bunu pek haklı görür,
Der ki: "Çarpışmadın erkek gibi düşmanlarla;
Şimdi, hiç yoksa kadınlar gibi olsun ağla!"⁵⁴*

Endülüs'e seyahat edecek olması Akif'i o derece heyecanlandırmıştır ki o günlerde arkadaşlarına yazdığı mektuplarda hep bu seyahatten söz etmektedir. Bir grupla birlikte gerçekleşecek olan bu seyahatin planları aylar öncesinden hazırdır. Hem de hangi gün nerede ne kadar kalacaklarını ve her seferinde kullanacakları ulaşım araçlarına kadar. Bu yolculuğa çok yaklaştığı bir anda beklenmedik bir engel çıkar ve seyahat iptal olur. Buna çok fazla üzülmez. Aklına çok sevdiği arkadaşı Ahmet Naim'in anlattığı bir vakadan, ermiş bir zatın şu nasihatleri gelir: Oğlum, bir isteğinin gerçekleşmesi ve gerçekleşmemesi bir değilse nakis olduğunu bil. Olgunlaşmaya bak.⁵⁵

İlk zamanları olsa belki Akif gerçekleşmeyen bu seyahatin de hikâyesini şiirleştirdi. Tıpkı bir süre uzak kaldığı İstanbul'a selam götürmesi için bad-ı sabaya başvurup "Bir Ariza" yazması gibi. Abbas Halim Paşa'ya ithaf ettiği bu şiirinde İstanbul özlemine derin bir teessürle dile

⁵³ M. Orhan Okay, *Mehmet Akif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, s. 8-9.

⁵⁴ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, "Süleymaniye Kürsüsünde", s. 207.

⁵⁵ Eşref Edip Fergan, *Mehmet Akif*, s. 384.

getirmiştir. İstanbul ve Mısır hayatını karşılaştırdığı şu mısralarda özlemi ve ironiyi birlikte görmek mümkündür:⁵⁶

...

Siz, camları örter, sakınırken cereyandan;

Biz, bodruma sarkar da kaçarken galeyandan!

Siz, mercanın a'lasını attıkça şişerken;

Biz, kumda çirozlar gibi piştikçe pişerken!

Siz, Marmara afakını dürbünle süzerken;

Biz, poyrazı görsek diye, damlarda gezerken!

Siz, yelkeni açmış, suyun üstünden akarken;

Biz küplere binmiş, size hasretle bakarken!

İnsaf ediniz: Kopmayacak şey mi kıyamet?

Elbette kopar. Dinle Paşam, ceddine rahmet:

...

Ama Nurettin Topçu (ö. 1975)'nin tespiti ile onun son dönemleri olduğu için, bu Endülüs seyahatinin gerçekleşmesi ve gerçekleşmemesi onun için artık birdir.⁵⁷ Eskisi gibi planladıklarını gerçekleştirmek için ısrar edecek gücü bulamamaktadır. Sağlığı ve diğer şartlar elverişli olsa en azından gerçekleşmeyen bu seyahat için bu gün elimizde bir şiir bulunabilirdi.

5. Sessiz bir hayat

Akif'in hayatında mesut olduğu günlerin sayısı çok sınırlıdır. Bunlardan birisi anne ve babasının himayesinde geçirdiği çocukluk günleridir. Sonra, bir arkadaşı ile birlikte mütalaa ederek bir kitabı okudukları zamanlar... Diğeri de İstiklal Harbi'nde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı ve ordumuzun zaferler kazandığı günlerdir. Bunun dışında Akif'in hayatı ya kendisine zaman ayıramayacak kadar hareketli, ya da memleket özlemi ve dost hasretinin dayanılmaz hüznüyle doludur.

⁵⁶ Bir Arıza şiirinin tam metni için bakınız: Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, "Bir Arıza" s. 476-477.

⁵⁷ Eşref Edip Fergan, *Mehmet Akif*, s. 384.

Ne kadar tahammül ederdi bilinmez, fakat Akif'in istediği şeylerden birisi de sessiz bir hayattır. O ilk günlerinde çok mutlu olduğu Büyük Millet Meclisi'ne milletvekili olarak seçilip bir daha gelmeyi bile düşünmemiştir. Zafer elde edildikten ve Birinci Meclis'in hitamından sonra Burhaniye'nin Pelit köyüne yerleşmeyi arzulamaktadır. "Gıyaben sevdiği Mehmet Cavid ona bir bakla aşu temin edecek, Üstad da denize nazır, sakın ve asude evciğinizde bu millete şiirler yazacaktı. O bu hülya ile ne kadar sevindi."⁵⁸

Şu sözler ise Eşref Edib'e anlattığı kendi ifadelerinden:

"Benim için yegâne arzu olunacak bir şey varsa o da şehrin dağdağasından azade bir mahalde, mesela Boğaziçi'nin bir tepesinde yahut Çamlıca'nın kenar bir tarafında şöyle dergâh gibi bir yerim olmak... Evlad ve ayalin maişet derdi olmasın. Orada tabiat ile baş başa kalayım. Düşündüklerimi yazayım. İnsanlardan uzak, insanların hırslarından, riyalarından uzak... Yalnız beni sevenlerle benim sevdiğim beni ziyaret etsin, hoş sohbetler edelim."⁵⁹

Biz Akif'in yapamadıklarını yaptıkları ışığında ele alırken, o kendi hayatını sıradan bir hayat saymaktadır. Bu sessiz hayatının sonucu olarak da ileride kimsenin kendisini hatırlamayacağından endişe etmektedir.

Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince,

Günler şu heyulayı da, er geç silecektir.

Rahmetle anılmak, ebediyet budur amma,

Sessiz yaşadım, kim beni, nereden bilecektir⁶⁰

Böyle düşünmesi bile onun zihninde hayata geçirilmeyi bekleyen pek çok proje olduğunu göstermektedir. Bizim sitayişle bahsettiğimiz hayatı, Akif için sıradandır. Vatan için yaptıkları ona yeterli gelmemektedir. Kanaatimizce onu büyük yapan yanı da budur. Vatan ve millet için elinden geleni yapmak, ama yaptıklarıyla övünmemek, hatta yeterli görmemek...

SONUÇ

Mücbir sebep olmaksızın bir müellifin yazmayı bırakarak köşesine çekilmesi düşünülemez. Zira kişinin birikim ve tecrübesi arttıkça daha başarılı eserler vermesi tabiidir. Dile hâkimiyeti artan ve üslubu belirginleşen müellifin ahir ömründe kaleme aldığı eserlerin daha uzun soluklu etki

⁵⁸ Hasan Basri Çantay, *Akifname*, s. 34.

⁵⁹ Eşref Edip Fergan, *Mehmet Akif*, s. 181.

⁶⁰ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, "Resmim için" s. 473.

yaratması beklenir. Bu bağlamda altmış üç yıllık ömrüne pek çok faaliyet sığdıran Mehmet Akif, millet ve memleket menfaatini daima kendi menfaatlerinin üzerinde tutmuş, hareketlerini belirleyen temel dinamikler İslam dininden beslenmiştir.

Hayatı mücadelelerle geçen Akif'in yapmak isteyip de yapamadıklarının bireysel tatmin ve ikbalden çok uzak, toplum yararına hizmetler olduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür. O daha yaşarken bile bu hizmetlerini yeterli görmemekte, daha iyisini yapabileceğine, yapması gerektiğine inanmaktadır. Bu arzularının bir kısmını zihninde projelendirerek, bir kısmını ilk adımlarını atarak gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bir kısmını tespit edebildiğimiz bu projelerinin tamamı orijinal ve büyük çaplı olmasa bile fevkalade yararlı oldukları ve yüce gayeler taşıdığı ortadadır. Akif'in bu projelerinin bir kısmı bugün gerçekleşmiş bulunmaktadır. Geri kalanlarını hayata geçirmek ise onu sevenlerin vazife ittihaz edebilmelerine bağlıdır.

KAYNAKÇA

Cündioğlu, Dücane, *Bir Kur'an Şairi*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2010.

Çantay, Hasan Basri, *Akifname*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1966.

Erişirgil, Mehmet Emin, *Bir İslamcı Şiirin Romanı Mehmet Akif*, Nobel Yayınları, Ankara, 2006.

Ersoy, Mehmet Akif, *Kur'an Meali* (Hazırlayanlar: Recep Şentürk-Asım Cneyd Köksal), Mahya yayınları, İstanbul, 2012.

Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2008.

Eşref Edip, Mehmet Akif- *Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, Sebilürreşad Neşriyatı, İstanbul, 1962.

İz, Mahir, *Yılların İzi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1990.

Kabaklı Ahmet, *Mehmet Akif*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, ty.

Kuntay, Mithat Cemal, *Mehmet Akif*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1990.

Nazif, Süleyman, *Mehmet Akif*, Şairin Zatı ve Asarı Hakkında Bazı Malumat ve Tetkikat, İstanbul, 1924.

Okay, M. Orhan, "Safahat" maddesi, *DİA*, İstanbul, 2008.

Okay, M. Orhan, *Mehmet Akif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1989.

Öztürk, Mahmut, "Mehmed Akif Ersoy'da Tevhid Vahdet Tasavvuru", *Hız. Peygamber Tevhid ve Vahdet Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*, Ankara, 2016, s. 177-194.